

कोकोची कार

कोको, हे आहे माझ्या सरांच्या कुट्याचे नांव. कोको कोण आहे ? असा प्रश्न तुम्हाला पडण्यापूर्वीच मी हे तुम्हाला सांगून टाकते म्हणजे घोटाळा व्हायला नको, कारण संपन्न अमेरिकेत असे किरकोळ घोटाळे लोक विकत घेतात, पाळतात, जोपासतात, डॉलर्सच्या तराजूत भावनांना तोलून वघण्याचा प्रयत्न देखील करतात. नाहीतर कोकोसाठी सरांनी अख्खी कार कशाला विकत घेतली असती ? अर्थात घेतली तरी आपल्याला काय त्याचे ? आपल्याला कांही तासांच्या 'डॉग-सिटींगचे' सर ५० डॉलर्स देतात ना ? मग वस झाले, तेवढाच आपला आठवड्याचा जेवणखर्च निघतो असा इहवादी, व्यावहारिक दृष्टिकोण मी ठेवला होता.

आता देखील मी कोकोला माझ्या होस्टेलच्या रुमवर घेऊन जाण्यासाठी सरांकडे आले होते. 'हे वघ कोकोला आता घेऊन जासोमवारी तास संपल्यावर भेट, तेव्हा तुला चेक देतो,' 'कोको' चे डॉग-फूड व इतर लागणारे सामान बँगमध्ये मोठ्या आत्मीयतेने भरताना सर, बोलत होते. शनिवार-सुट्टीचा दिवस असूनही सरांची सकाळ, भराभर कामे उरकण्यात चालली होती. घराची स्वच्छता, भांडी घासणे, फर्निचर पॉलिश व ग्रोसरीची खरेदी संपली होती. आता कोकोला, त्यांच्या लाडक्या जिवलग मित्रासमान असणाऱ्या कुट्याला, माझ्या अपार्टमेंटमध्ये वीक-एन्ड साठी पोहोंचविल्यावर, सर परत येऊन, तयार होऊन त्यांच्या पत्नीला, घरी घेऊन येण्यासाठी, विमानतळावर जाणार होते. महिन्यातून एकदा मी सरांच्या कोकोसाठी 'डॉग-सिटींग, करीत असे व त्यावदल्यात सर मला चक्क ५० डॉलर्स देत. सरांच्या पत्नीला प्राण्यांची अजिवात आवड नसल्यामुळे हा उपाय शोधावा लागला होता. मलाही कमी कष्टात आर्थिक अड-

चण भागविता येई. शिवाय या योजनेनुसार कोको महिन्यातून एक वीक-एन्ड आमच्या अपार्टमेंटमध्ये घालवितो या गोष्टीस माझ्या अमेरिकन रुम-मेटचाही विरोध नव्हता. मला मदत व्हावी या हेतूपेक्षाही तिचा बाँय-फेन्ड भेटायला आल्यावर मी समजूतदारपणे लायब्ररीत निघून जाते, हे तिच्या सहकार्याचे कारण असावे अशी शंका मला नेहमीच येई. तर कोकोचे माझ्याकडे येणे हे नेहमीचेच झाले होते व 'बेबी सिटींग'च्या तुलनेत अमानवीय ठरणारे माझे 'डॉग-सिटींग हा विद्यार्थ्यांमध्ये चर्चेचा व विनोदाचा विषय झाला होता.

त्या दिवशी सर व मी कोकोला घेऊन, कोकोच्या कारमधून माझ्या अपार्टमेंटकडे चाललो होतो. मागच्या सीटवर शांतपणे वसून कोको खिडकी-तून वाहेरची रहदारी पाहात होता. सर अबोलपणे कार चालवीत होते आणि माझे मन भूतकाळात जाऊन पोहोचले.

सरांची व माझी ओळख तीन वर्षांपूर्वी झाली. त्यांची टीचिंग असिस्टंट म्हणून एक टर्म मी त्यांच्यावरोवर कोर्स शिकवित होते. सरांना माझे शिकविणे, विद्यार्थ्यांना मनःपूर्वक मदत करणे, स्वतः कष्ट करून पदवी पूर्ण करण्याची चाललेली माझी धडपड खूप आवडली. त्यांनी अत्यंत विश्वासाने त्यांच्या ऑफिस-रुमची एक डुप्लिकेट किल्ली मला दिली. माझ्या डॉक्टरेटच्या संशोधनासाठी, त्यांच्या पुस्तक-संग्रहातील, पुस्तके वापरण्यास दिली. इतकेच नव्हे तर काँफी विकत घेण्यासाठी, टेबलाच्या ड्रॉवरमध्ये असलेल्या सुदुच्या पैशांच्या बँकेचा उपयोग करण्यासही आवर्जून सांगितले. टेबलाच्या तिसऱ्या कप्प्यात ठवलेली चॉकलेटे खाण्याचीही मला मुभा दिली. सरांच्या वरोवर कोर्स शिकविणे संपले तरी मी त्यांना नियमित भेटत असे. त्यांच्या संशोधनांच्या कामात त्यांना मदत करीत असे व त्यांच्या टाईपरायटरचा उपयोग करून अभ्यासासही करीत असे. सर माझ्यासाठी, कमी वेळात होणारी छोटीमोठी कामे नेहमी शोधून काढीत व मला आर्थिक हातभार लावण्याचा प्रयत्न करीत. कोकोचा वीक-एन्ड, त्याच मदतीतला एक भाग. सरांनी माझ्यावावतीत पालकाचा दृष्टिकोण स्वीकारला होता हे मला जाणवत होते.

‘दिवसातून ३-४ तासांचा वेळ मी त्यांच्या आँफिस-सममध्ये घालविते हे लक्षात येताच, सरांनी घरी असणारी ‘रॉकिंग-चेअर’ आँफिस-मध्ये आणून ठेवली. एके दिवशी मी आँफिसमध्ये प्रवेश केला तर माझे स्वागत रॉकिंग चेअरने केले. रॉकिंग चेअरवर चिकटविलेल्या कागदावर डिझाइनमध्ये अक्षरे कोरली होती ‘फॉर उषा’. मायदशापासून १२,००० मैल दूर अशी मनःपूर्वक आत्मीयता ववचितच अनुभवायला मिळत असल्यामुळे, ‘फॉर उषा’ हे दोन शब्द माझ्या पाणावलेल्या ढोळ्यात विरुन गेले. नकळत चेअरच्या हाताला स्पर्श केला, चेअरच्या आंदोलनात, सरांच्या मनातील पिता वनण्याच्या अधून्या राहिलेल्या इच्छेची आंदोलनं जाणवू लागली. त्या रॉकिंग चेअरने आम्हा दोघांत एक मायेचे बंधन निर्माण केले. नकळत औपचारिकतेचा पडदा दूर झाला. सर मधून-मधून माझ्याशी व्यवितरित जीवनावट्टल बोलू लागले व संभाषणाच्या ओघात सरांचे आयुष्य माझ्यापुढे उलगडत गेले.

ध्येयासवतीच्या नादात, चाळीशी उलटल्यावर सरांना साक्षात्कार झाला की, ‘अरे लग्न करायचे, संसार थाटायचा हे जगरहाटीतील मोठ्ठे काम राहूनच गेलंय,’ आणि एका अधिवेशनात सरांना त्यांची जोडीदारीण सांपडली. तीही ध्येयवेडी होती. तशात गणिताची प्राध्यापिका. संशोधन करणे, शोध-निबंध लिहीणे, स्वतःचे पेपर्स, पुस्तके प्रकाशित करणे यांत इतिकर्तव्यता मानणारी होती. करिअरवावतच्या सुस्पष्ट योजना तिच्या दृष्टीने जीवनसर्वस्व होते. तिच्या प्रखर बुद्धीमत्तेमुळे सरांसारखा बुद्धीवादी दिपून गेला आणि त्यांनी, लग्नासाठी तिला राजी केले.

बुद्धीप्रामाण्यावर जगणाऱ्या त्या दोन ध्येयवेड्यांचे लग्न झाले. दोघे आपापल्या क्षेत्रात नांव व कीर्ती मिळवितच राहिले, पब्लिकेशनची यादी वाढतच गेली. करिअर फुलतच गेले परंतु संसारवेलीवर फूल फुललेच नाही. करिअरच्या वावतीतील अवास्तव कल्पनांमुळे अपत्यवास्तवात येऊच शकले नाही. सेवानिवृत्तीचा काळ जवळ येऊ लागला म्हणून जमलेल्या पैशातून सरांनी अत्यंत सुंदर घर विकत घेतले. ते घरही सरांनी मला दाखविले होते. इतके मोहक घर पाहिल्यावर मी सरांना-म्हटले, ‘किती छान घर घेतलंत ? ’ सर हंसत, हंसत म्हणाले, ‘या चिन्ना

तल्या घरांसारख्या आखीव, रेखीव देखण्या घरासाठी, या मोहात पाड-
णाऱ्या हिरवळीसाठी, या रंगसंगती साधून कलात्मकतेने लावलेल्या
मोजक्या फुलझाडांसाठी, पैशांवरोवर इतरही क्वालिफिकेशन्स असावी
लागतात. या भागात जे घर विकत घेऊ इच्छितात त्यांच्याकडे लहान
मुले नसावीत व पाळीव प्राणी असलेच तर त्यांनी घरासमोरच्या हिर-
वळीला स्पर्शही करू नये. या अटींमध्ये मी वसलो म्हणून मला येथे घर
विकत घेता आले. हे जरी सर हंसत, हंसत म्हणाले होते तरीही त्यामागची
वेदना जाणवल्यावाचून राहिली नाही. एवढे मोठे देखणे घर. घरात माणसे
दोनच. सरांच्या पत्नीचा वेळ वांधलेला. त्यामुळे वाईच्या वेळापत्रकात,
सरांसाठी वेळ कमी. यामुळेच कोकोचा या कुंटुंवात प्रवेश झाला असावा
असे मला उगाच्च वाटले. सरांच्या मनातील मायेला 'आलंबन' पाहिजे
होते आणि शेवटी अमेरिकन प्रथेनुसार त्यांनी ते विकतच घेतले. सरां-
सारख्या बुद्धीवादी व्यक्तीने अटॅचमेन्टसाठी कुत्यासारखा प्राणी कां
निवडावा याचे मला नेहमीच कोडे पडे. पाळीव प्राण्यांची वाईना आवड
नव्हती. कोकोने कारपेटवर बसणे, घरभर फिरणे हे त्यांना आवडत नसे.
घराबाहेरील हिरवळीवर कोकोला फिरविणे शक्य नसल्यामुळे, कारमध्ये
वसवून त्याला दूरच्या पार्कमध्ये न्यावे लागे. अशावेळी कोकोचे केस कार-
मध्ये पडतात या गोष्टीवर सरांची पत्नीशी रोजच वादावादी होत असे.
तडजोड करणे स्वभावतःच अंगी असलेल्या सरांनी स्वतःच्या प्रेमाच्या व
दोघांच्या वादाच्या विषयावरही उपाय शोधला आणि कोकोला फिरायला
नेण्यासाठी सुंदर, निळच्या रंगाच्या कारची खरेदी झाली. सर आवडीने
त्या कारमध्ये कोकोला फिरवून आणीत व स्वतःचा रिकामा वेळ कारणी
लावीत. सरांच्या कोको-वेडाशी, वाईच्या आवडीनिवडींचे पटेना. शेवटी
संघर्षाची चरमसीमा झाली. अर्थात नेहमीच्या अमेरिकन प्रथेनुसार घट-
स्फोट झाला नाही पण वाईनी स्वतःवर विभक्त राहणे लाढून घेतले व
घरापासून सहाशे मैल दूर असलेल्या शहरी नोकरी पत्करली. वाईच्या
त्या नव्या घरामध्ये त्यांची आवडती पुस्तके होती पण कोको नव्हता व
सरही नव्हते. महिन्यातून एकदा त्या आवर्जून सरांना भेटायला येत व
स्वतःच्या पत्नीधर्मांचे पालन करीत. या भेटीमध्ये, पत्नी धर्मावरोवर
व्यवहाराचेही पालन होत असे, यायचे विमानाचे तिकीट त्या काढीत व

जाताना सरांच्या पैशाने तिकीट घेतले जाई. महिन्यातून एकदा त्या येत, तेव्हा त्यांना कोकोची भागीदारी नको असे. त्यामुळे त्यांचा वीक-एन्ड सरांकडे व कोकोचा माझ्याकडे अशी सोय केली जाई. या व्यवहारामध्ये सरांना ५० डॉलर्स अधिक खर्च येतो हे वाईना सांगितले असते तर वाईनी स्वखुशीने २५ डॉलर्स दिले असते का? असा खटचाळ प्रश्न उगाच्च माझ्या मनात डोकावत असे. त्यांचा तो महिन्यातून येणारा खास वीक-एन्ड आला की, कोको स्वतःच्या कारने अगदी दिमाखाने माझ्याकडे येई. सरांचा जीवनपट माझ्या विचारातून उलगडत असतानाच कार थांबली. कोको सवयीने माझ्या अपार्टमेंटच्या पायन्या चढू लागला. ही बाब त्यालाही परिचयाची झाली होती. कोको व मी अपार्टमेंटमध्ये आलो. मी कोचवर वसले. सहज लक्ष गेले तर कोको माझ्याकडे टक लावून पाहात होता. डोळचातले भाव असे होते की, त्याला माझ्याशी खूप कांही बोलायचे आहे. कोकोकडे पाहत मन पुळा विचारात गुंतले.

एक दोन वर्षातच सर सेवानिवृत्त होतील. कोको प्रामाणिकपणे त्यांची साथ करील. चिन्नातल्यासारख्या घराच्या परिसराची घडी विस्कटू नये म्हणून प्रत्येक घरमालक काळजी घेईल. सकाळी पेपर टाक-णारा नऊ दहा वर्षांचा पेपर-बॉय, त्याच्या मिवांना घेऊन सायकली चालवित या घरासमोरून दहा मिनिटे फिरतो हे पाहूनही सरांच्या शेजान्याच्या कपाळावर आठी पडेल व तो सरांजवळ पेपर-बॉयची तक्रार मांडील.

हच्या देखण्या घरांच्या भिंती कधीही बोवडे बोल ऐकणार नाहीत. छुमछुम घातलेली बाळसेदार तांबूसगोरी पावलं या हिरवळीवर कधीही आपली पहिली पावलं रुमझुमवित चालणार नाहीत. 'इथं, इथं वसरे मोरा'या वालगीतातल्या मोराला कुणी चारा घालणार नाही नि चिरेबंदी वाढचामागे लपलेल्या चांदोमामाच्या मांडीवर वसलेल्या सशाला निरखीत, दूधभाताचे घास चांदीच्या वाटीतून कुणाला भरविले जाणार नाहीत.

अपत्यप्रेमाला, माणसांच्या मायेला, पत्नीच्या सुखाला भुकेलेलं
आसावलेलं माझ्या सरांचं 'म्हातारपण' त्या सुंदर घरात व न विस्कटलेल्या,
परिसरात विस्कटलेल्या मनानं एकटंच जगेल नि कोकोच्या कारमधन
स्वतःला रोज फिरवून आणील कोण जाणे कदाचित तोपर्यंत कोको कार-
ड्रायव्हिंगही शिकला असेल.

– डॉ. उषादेवी विजय कोल्हटकर
('अमेरिका, किती मोठी ? किती छोटी ?' या कथासंग्रहातून)